

Spor etter fisk, datamaskiner, ord og tid

Thomas Hylland Eriksen

I et par-tre år har jeg skrevet en månedlig spalte i *Magasinet*, Dagbladets lørdagsbilag. Tanken bak spalten er at samfunnsvitere skal bruke sine fagkunnskaper på andre måter enn de er vant til. Ideen er ... glimrende. Sjangeren er mini-essayet. Maksimumslengde er 5000 tegn. Det er vanskeligere å skrive kort enn langt, og jeg bruker nesten alltid like lang tid på å stryke som på å skrive. Her er noen spor. Jeg husker ikke nøyaktig når de stod på trykk, og derfor er listen alfabetisk og ikke kronologisk. Mer kommer når jeg får ryddet i harddiskene mine.

Oktober 2007
THE

Retten til å være ulykkelig

Dette pyntelige, demokratiske, nesten virkelig velorganiserte overflodssamfunnet har gitt oss mange slags friheter. Det spørs nå likevel om retten til å være ulykkelig er en av dem.

Idet fortellingen i Aldous Huxleys *Vidunderlige nye verden* langsomt beveger seg mot sitt klimaks, møter vår helt Villmannen endelig Mustafa Mond, den grå eminensen som sørger for at innbyggerne i den fredelige og velstående Verdensstaten alltid er lykkelige. Til forskjell fra det brutale partiet i Orwells *1984*, er herskerne i Verdensstaten milde i formen. De regjerer ikke gjennom tortur eller trusler, ettersom de forlenget har oppdaget at uskyldig underholdning, Sydenferier og lykkepiller på alle måter fungerer bedre.

Når Villmannen, en bråkmaker som nekter å knaske *soma* for å bli glad, treffer kontrollør Mond, snakker han blant annet om Gud og tårer. Mond smiler overbærende og klapper Villmannen oppmuntrende på skulderen. Så spør Villmannen, retorisk, om det ikke kan være viktig, for ikke å si livsnødvendig, å utsette seg for farer.

“-Det er mye i det, svarte Kontrolløren. -Menn og kvinner må få stimulert adrenalinet sitt fra tid til annen.

-Hva? spurte Villmannen, uforstående.

-Det er en av betingelsene for perfekt helse. Det er derfor de har gjort ELS obligatorisk.

-ELS?

-Ekstrem Lidenskap-Surrogat. Regelmessig én gang i måneden. Vi sprøyter en flom av adrenalin gjennom hele systemet. Det er den perfekte fysiologiske ekvivalenten til frykt og raseri. Alle de oppkvikkende virkningene av å drepe Desdemona og bli myrdet av Otello uten noen av ubekvemmelighetene.

-Men jeg liker ubekvemmelighetene!

-Ikke vi, sa Kontrolløren. -Vi liker å gjøre ting på en behagelig måte.

-Men jeg vil ikke ha det behagelig. Jeg vil ha Gud, jeg vil ha poesi, jeg vil ha virkelig fare, jeg vil ha frihet, jeg vil ha godhet, jeg vil ha synd.

-Rent faktisk, sa Mustafa Mond, -krever du retten til å være ulykkelig.”

Villmannen vedgår at Monds konklusjon er korrekt. Også når kontrollør Mond minner ham om at han faktisk også gjør krav på retten til å bli gammel, stygg og impotent, retten til å få syfilis og kreft, retten til å ha for lite å spise, og ikke minst retten til å leve i konstant engstelse for alt som kan skje i morgen, står Villmannen på sitt. Ja, han krever alle disse rettighetene.

I år er det 75 år siden Huxley utgav sitt mesterverk, kanskje forrige århundres mest presise fremtidsdiagnose hva vårt samfunn angår. Innbyggerne i Verdensstaten blir ikke fengslet og torturert hvis de leser Shakespeare, men det gjør ikke noe, for de er ute av stand til å forstå hva dramaene handler om. De er blitt hjernevasket, på vennlige og ikke minst velmenende måter, til å mene at det er unødvendig å være lei seg, og ser ingen grunn til å slutte å spise *soma* daglig. De dyrker Ford (i stedet for The Lord) og koser seg med fri sex uten brysomme graviditeter, for alle barn avles jo nå i inkubator.

Jeg vokste opp med denne boken, og jeg har aldri sluttet å lese den. Alle som lever i dette samfunnet burde i grunnen ta en dose Huxley like regelmessig som de tar tran eller snus.

Så godt som alle mediekkanaler - og det er ikke så få - kan fortelle oss hvordan vi skal bære oss ad for å bli lykkelige. Forekomsten av plastisk kirurgi og bruken av antidepressiva ("lykkepiller") vokser meteorisk over hele verden; det er rent som om de som vil oss vel har smuglest Huxley for å få tips. Over halvparten av alle unge sørkoreanske kvinner har hatt minst én plastisk operasjon. Fedme er blitt et klasseproblem på samme måte som røyking. Sunnhet er tøft, og det er blitt teknologisk mulig å holde seg ung og blid betydelig lenger enn for bare en generasjon siden. Huxley skrev om alt dette i 1932, og han likte det dårlig.

Det er mulig det er meg det er noe galt med, men jeg tenker også på Huxley når jeg hører om nye tv-programmer, feriemål og politikere. Situasjonen er liksom alltid håpløs, men aldri alvorlig.

Selvfølgelig hadde ikke Norge vært Norge om ikke en talefør minoritet hadde advart, med hevet pekefinger, mot kjemiske og kirurgiske oppskrifter på lykke. Det gode liv, kan de fortelle oss, kan oppnås ved å fiske fra en liten pram eller gå tur i skogen, og for øvrig er synlig aldring rent faktisk vakkert, bare så dere vet det! Gleden ligger i de små ting, og finnes iallfall ikke i pilleform.

Nå er det som kjent mye som kan sies om alt dette, og det meste har vel vært sagt. Likevel er det få som overgår Villmannen i å kreve retten til å være ulykkelig. Han er ingen naturlig alliert for dem som anbefaler en tur i skogen; han er vel kanskje nærmere i slekt med tenåringsgutten som rituelt brenner seg med en sigarettglo for å få bekreftet at han ennå er i stand til å føle noe. Det alle tre har felles, er at de er produkter av et overflodssamfunn. Det Villmannen har forstått, trolig til forskjell fra de andre, er at man ikke kan nå toppen uten å ha vært på bunnen først. For å kunne oppleve ekstasen, er han avhengig av å vite hva bunnløs fortvilelse er. Det er derfor han forstår Shakespeare så godt.

I fattige samfunn røyker de sigarettene uten å svi seg på armen en eneste gang, og mens de gjør det, drømmer de om lykken uten å skamme seg. De vet nemlig alt om hvordan det ser ut på bunnen.